

авторів) не враховували окремих важливих деталей планування; зокрема, більшість авторів неправильно логізує розташування палацового корпусу, неправильно вказує розміри і конфігурацію башт [3; с. 288].

Враховуючи багатий науковий доробок дослідників Високого замку, можна відзначити значний інтерес до його історії у дослідників різних епох, починаючи з XVII–XVIII ст. Ними проаналізовано різні категорії джерел (писемних, графічних, описових та картографічних матеріалів), на підставі чого зроблено ряд важливих висновків з конкретних питань у вивченні історії Високого замку. Проте дуже слабо вивченою залишається археологічна база проблеми: до сьогодні проводились лише невеликі за обсягом розкопки, в результаті яких вивчено порівняно незначну кількість об'єктів, щоб можна було робити більш-менш виважені висновки стосовно даної проблеми.

Список використаних джерел та літератури:

1. Czołowski A. Wysoki Zamek. – Lwow, Nakładem Towarzystwa miłośników przeszłości Lwowa. 1910. – 126 s.
2. Багрий Р., Могитич И., Свешников И., Работы древнерусского отряда Львовской экспедиции: Археологические открытия 1976 г. – Москва: Наука, 1977. – С. 264-265
3. Бевз М. Архітектурно – планувальна структура Низького і Високого Замків у місті Львові за картографічними матеріалами кінця XVIII – поч. XIX ст. / М. Бевз // Замки України: дослідження, збереження, використання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 3 листопада 2011 р. – Галич. – С. 275-289.
4. Грабовецький В. Як і коли виник Львів? // Жовтень. –1980. – №10. – С. 99-100.
5. Гронський Й. Укріплення середньовічного Львова /Йосип Гронський // Жовтень. – Львів, 1979. – №6. – С. 124
6. Історія Львова в документах і матеріалах / За ред. М. В. Брик. – К.: Наукова думка, 1986. – 422 с.
7. Могитич Р. Високий замок у Львові // Галицька брама. – 2006. – №1-2. – С. 12.
8. Могитич Р. Високий замок у Львові // Укрзахідпроектреставрація. – 2005. – №15. – С. 103.
9. Могитич Р. Завершення мурованих стін Кременецького та Львівського замків. / Р. Могитич // Замки України: дослідження, збереження, використання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 3 листопада 2011 р. – Галич. – С. 40-56.
10. Ратич О. Давньоруські матеріали з розкопок 1955-1956 рр. на Замковій горі у Львові: матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Київ, 1961. – С. 115-127.
11. Терський С.В. Високий замок у Львові: археологічний коментар // Галицька брама. – 2006. – №1-2. – С. 28.

Богдан Омельчук

кандидат історичних наук,
науковий працівник музею «Золочівський замок»
Львівської галереї мистецтва

ЗАМКИ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ПАМ'ЯТКО-ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто основні віхи історії пам'ятко-охоронної діяльності на Західному Поділлі. Проаналізовано спроби реставрації замкових комплексів, визначено основні проблеми збереження фортифікаційних пам'яток.

Ключові слова: замки, Західне Поділля, Збараж, Чортків, Тербовля, Язлівець, Микулинці, Новосілка, Нирків, Касперівка, Скалат.

Серед пам'яток Західної України визначне місце займають часто збережені лише в руїнах пам'ятки оборонного мистецтва – давні шляхетські садиби, королівські замки та військові фортеці XIV–XIX ст.

Їх ключова роль в історії українських земель є очевидною. Адже замкам Західної України відводилась важлива роль в системі оборони краю від безперестанних нападів ординців у другій половині XV–XVII ст.

Могутні оборонні споруди, якими були замки та фортеці Західної України, що неодноразово витримували облоги та приступи завойовників, нині нерідко підпадають на очач. Справа їх порятунку, що особливо стала актуальною у XX ст., залежить від інтересу у суспільстві до цих німих свідків минушини.

Особливе місце серед історико-культурних регіонів України займає Західне Поділля, де на порівняно невеликій території зосереджена значна кількість середньовічних замків.

Питання охорони пам'яток старовини на землях Галичини гостро постало ще в XIX ст., коли в краї виникають перші пам'ятко-охоронні інституції. Історія цього питання неодноразово досліджувалась у сучасній історичній літературі. Цьому питанню присвячені, зокрема, роботи М.В. Бевза, Н. В. Булик, О. Петровського, Л. Строць, С.В. Терського, В. Чайки та інших вчених [2; 3; 5; 7; 8; 9–11]. Однак, у вказаних дослідженнях основну увагу приділено окремим пам'яткам архітектури, а, зокрема, замкам. Проте, недостатньо уваги приділено загальному історичному контексту вирішення проблеми охорони пам'яток оборонної архітектури.

У цій статті ставимо за мету відобразити на основі доступних нам джерел та літератури проблеми вивчення, збереження та використання замків та фортець Західного Поділля в історичному аспекті.

Питання історії та охорони цієї категорії пам'яток віддавна хвилювало багато поколінь дослідників. Ці проблеми порушувались у історико-краєзнавчих оглядах, здійснених у середині XIX ст. М. Балінським та Т. Ліпінським, а згодом чисельними авторами гасел „*Śłownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*“.

Справа охорони історичних пам'яток стала компетенцією держави з 1853 р., коли у Відні створено перший консерваторський уряд, влада якого поширювалася і на Галичину. Згідно нової постанови австрійського уряду призначено двох консерваторів для охорони пам'яток науки та культури краю. В історіографії поширена інформація про Мечислава Потоцького (1810–1878), відомого знахідкою Збруцького ідола та публікаціями, присвяченими цій знахідці, як першого консерватора Східної Галичини. Проте, ще С. Кунасеви́ч зазначав, що його попередниками були Францішек Сторонський, директор університетської бібліотеки у Львові та Адольф Вольфскрон, директор державної лотереї у Львові, однак їх діяльність не була настільки активною, як того потребував реальний стан речей [4, с. 190]. Зокрема, їх мало цікавили пам'ятко-охоронні проблеми Західного Поділля.

Тодішній стан замків бажав бути кращим, проте, наприклад, замок у Чорткові ще мав добре збережені дахи та житлові кімнати, існував навіть проект з його пристосування під урядові установи, а у 1863 році у чортківському замку була розміщена в'язниця для польських повстанців [10, с. 108].

Відповідно до діючих тоді законів, опікуватися пам'ятниками, в тому числі замками, належало їхнім власникам, які в багатьох випадках просто не мали можливості власним коштом утримувати об'єкти в належному стані. Так, у 1893 році Збараський замок у тодішньої його власниці Гелени Потоцької (вдови Вінцента Потоцького), яка вийшла заміж за бельгійського князя Де Ліня, купив Тадеуш Нементовський, який був нотаріусом у Кіцмані. Проте коли австрійська влада зобов'язала нового власника навести порядок в місті, він не маючи на це коштів, в 1904 році продав замок [11, с. 324].

Предметне вивчення західно-подільських замків розпочалося вже на рубежі XIX/XX ст. Так, цікаві дані про ці замки знаходимо у працях А. Чоловського та Б. Януша [12]. З-поміж числа наукових праць донині утримує свою наукову вартість дослідження польського історика XIX ст. Б. Заморського [15] з історії Помор'янського замку, в якому використано актові джерела, які не дійшли до нашого часу.

У міжвоєнній Польщі завдання охорони пам'яток історії та культури були закріплені у відповідній статті конституції 1926 р., а також у розпорядженні президента Речі Посполитої від 6 березня 1928 р. Ці завдання виконувалися спеціально створеною з цією метою службою при воєводських управліннях. Вивчення та збереження найважливіших пам'яток, зокрема, архітектурних належало й до компетенції інших установ. Так, у 1924–1926 рр. відбувалось фотографування пам'яток архітектури, зокрема, й замків з метою збору матеріалів до архіву Міністерства громадських робіт Польщі [9, с. 51]. 7 липня 1928 р. було видано розпорядження міністра віровизнань та освіти про здійснення реєстру пам'яток [14, с. 123].

17 лютого 1922 р. Міністерство культури і мистецтва було ліквідоване. Усі справи, що стосувалися його компетенції, передавалися Міністерству віровизнань і народної освіти. У 1924–1931 роках керівництво пам'ятко-охоронною роботою здійснював департамент мистецтва, а в 1931–1936 роках – департамент культури і мистецтва. У 1936–1939 роках цю функцію виконував департамент науки і вищих шкіл Міністерства віровизнань і народної освіти.

Територія міжвоєнної Польщі була поділена на вісім округів, на чолі яких стали іменовані міністром окружні хранителі. Так, Львівське воєводство належало до складу V консерваторського округу з центром у Львові, очолюваного Богданом Янушем (В. Карповичем). З 1923 року Львівський округ включав у себе Львівське, Тернопільське і Станіславівське воєводства [9, с. 50].

В рамках цієї діяльності відбувалась спорадична реставрація окремих замків. Так відбувалося, зокрема, в Бережанах. Тодішній власник замкового комплексу Якуб Потоцький передав його на правах оренди військовій частині, яка дислокувалася тоді в Бережанах – піхотному полку прикордонних стрільців. Після цього з ініціативи командира полку, полковника Станіслава Відацького, було проведено значні роботи з консервації замкових споруд, дослідження підземель, підземних ходів і здійснено досконалу фотофіксацію пам'ятки. Львівським фахівцем – архітектором, професором Й. Баденським зроблено досконалий проект відтворення пам'ятки [11, с. 324].

Активну діяльність з відновлення поруйнованих замків у 1920–1930-х рр. проводило Подільське Туристично-Краєзнавче Товариство (далі –ПТКТ). Зокрема, воно відновило одну вежу оборонного замку в селі Кривче сучасного Борщівського району, в якій було обладнано кілька приміщень для мандрівників [6, с. 31].

Частково відновлений стараннями місцевої влади на початку 1920-х рр. чортківський замок, який спочатку було надано в оренду місцевим купцям під склади, в 1930-х роках переходить під опіку чортківського від-

ділу ПТКТ. На той час його керівником був відомий сучасник, професор гімназії ім. Ю. Словацького – Юзеф Опацький. Розпочалась відбудова пам'ятки. Стараннями старости Єжи Мушинського в повітовому бюджеті було виділено окрему статтю на проведення робіт [17]. На ці кошти вдалося здійснити наукову консервацію пам'ятки [9], відбудувати одну з башт, а також провести ремонт замку з подальшим його пристосуванням під туристичну базу [16, с. 180].

У 1937 році Юзеф Опацький, уповноважений Центральним відділом ПТКТ підписав нотаріальний акт купівлі руїн чортківського замку, які перейшли з фундації ім. І. Садовського у власність товариства. У відбудованій замковій башті було розміщено бюро осередку ПТКТ, а також туристичну базу, фотоательє та клуб. В подальшому планувалось розмістити у замку Наукове Товариство та Регіональний Музей. Подільське туристично-краєзнавче товариство заробляло кошти, видаючи дозвіл на огляд об'єкту. Великий вклад у популяризацію пам'ятки вніс Ян Костка – замковий екскурсовод і доглядач відділу ПТКТ в Чорткові [10, с. 108].

Часткові пам'яткоохоронні і реставраційні роботи в 1930-х роках проводилися і на Скалаподільському замку 17 століття [1, с. 29]. В цей же період також склалася практика виділення державних коштів на проведення охоронних і реставраційних робіт на Теребовлянському, Кудриницькому, Язловецькому замках [5, с. 129].

Значні ремонтно-реставраційні роботи у 1920–30-х роках завдяки активному втручання держави вдалося провести на замку в Збаражі. Зокрема, державні чинники змусили тодішніх власників – братів Явеців подарувати твердиню державі. Замок знаходився у користуванні польської парамілітарної організації «Стржелец». Незважаючи на відсутність достатніх коштів, у 1928 році було розпочато відбудову замку в повному об'ємі [11, с. 325]. Суттєвих зрушень у цих роботах вдалося досягти лише після того, як в 1932 році реставраційні роботи взяла під свій контроль громадська організація – «Товариство офіцерів резерву за відбудову замку в Збаражі».

За державної підтримки Товариство розгорнуло грандіозну пропагандистську кампанію з метою привернути увагу громадськості до проблем відбудови замку у Збаражі. З цієї нагоди було видано так звану «Золоту книгу фундаторів відбудови замку князів Вишневецьких в Збаражі» (1937) з сотнями імен жертводавців, серед яких, окрім приватних осіб фігурували багато державних та приватних організацій – міністерств, банків, косяолів, які допомагали відроджувати замок. Протягом 5 років (з 1933 по 1938), було зібрано досить значні кошти, які дали змогу досить активно проводити роботу по відбудові замку.

Завдяки ретельно контрольованому використанню грошей вдалося вже в 1936 році завершити перший етап відбудови лівого крила замку. Згодом була проведена часткова реставрація в'їзної вежі, відбудовано праве крило замку, відновлено частину склепінь, віконних обрамлень, частково зроблено перекриття даху» [11, с. 326]. Роботи які проводилися протягом п'яти років, припинилися в кінці 1938 року.

В 1930-их роках здійснювались також окремі архітектурні дослідження, зокрема, замку XIV–XVII ст. в Язлівці Б. Гверкеном. В опубліковані 1967 р. у Варшаві монографії «Замок Язловецький» міститься докладний аналітичний матеріал, з визначеними етапами будівництва та порівняльним аналізом у контексті регіону та Європи [13].

У післявоєнний, радянський, період відношення до пам'ятко-охоронної роботи у влади різко змінилось. Акцент робився на збереженні пам'яток, які засвідчували соціальну боротьбу у XX ст. Натомість пам'ятки старовини передбачалося цілеспрямовано руйнувати. Збереглося чимало свідчень такої діяльності у 1940–1980-і рр. [9, с. 109; 11, с. 326]. Так, в результаті байдужості зникли з поверхні землі в цей період чимало оборонних пам'яток, серед яких рештки замку XVII ст. з вежею у с. Касперівці Заліщицького р-ну в урочищі «Башта».

Плановому ремонту та реставрації на Західному Поділлі підлягали винятково ті замкові споруди, які можна було пристосувати для господарських чи культурних потреб. Ряд таких робіт планувалося провести у відповідності з постановою уряду УРСР у 1958 р. [11, с. 327].

На той час, наприклад, технічний огляд Чортківського замку від 28 березня 1963 року зафіксував великі вивали кладки у стінах. Верхні ряди кладки стін веж піддавались значному вивітрюванню і руйнуванню; деякі ділянки стін загрожували обвалом. У зв'язку з цим у 1963 році були виконані роботи по консервації руїн та стін веж за проектом Республіканських реставраційних майстерень за участі архітекторів Р. Бикової та О. Годованюк. Після проведення ремонтних робіт замок у Чорткові (приміщення у західній стіні замку) надавався в оренду Чортківській кондитерській фабриці [10, с. 108].

Однак, нерідко, і ці невеликі ремонтні роботи здійснювались без належного наукового вивчення пам'яток. Про археологічні дослідження не могло бути й мови, а т.зв. "реставрація" часто полягала у включенні у давні конструкції дешевих залізобетонних елементів, які, нерідко, змінювали структуру замкових приміщень та інтер'єрів. Характерним прикладом подібної діяльності можна вважати роботи у збаразькому замку, проведені у 1970–1980-х рр. [11, с. 327]. Вони розпочиналися ще 1965 р. відповідно до проекту київського архітектора М. Говденко.

Проголошення незалежності України зумовило якісно новий поштовх пам'ятко-охоронної роботи. Було запроваджене, зокрема, комплексне архітектурно-археологічне вивчення пам'яток, які планувалося реставрувати. Для безпосередньої пам'ятко-охоронної роботи розпочалося створення мережі Державних історико-архітектурних заповідників. Першим у лютому 1994 року заповідник був створений у місті Збаражі. Згодом, в 2001 році такий же заповідник створюється в місті Бережани. Головними об'єктами, основою заповідників стали замки. В 1999 році на баланс Державного історико-архітектурного заповідника у місті Збаражі був віднесений Вишнівецький палацово-парковий комплекс 18 століття, збудований на місці замку, а в 2001 році – замок 17 століття в місті Скалаті Підволочиського району. 11 лютого 2010 року на баланс Національного заповідника «Замки Тернопілля», створеного 2005 р. на базі збаразького заповідника, передано ще ряд пам'яток оборонної архітектури XIV–XVII ст. [10, с. 109].

З 1990-х років провідною організацією з виконання проектних робіт на оборонних пам'ятках Західного Поділля стає Львівський інститут Укрзахідпроектреставрація, на чолі з відомим кастеологом Іваном Могиличем

Найбільші за масштабами роботи було проведено на збаразькому замку. Вони кардинально змінили обличчя замку, оскільки передбачали відтворення контуру другої лінії оборони – валів та кам'яних ескарпів, відновлення оборонного рову навколо замкового дитинця та інших його елементів з метою, щоб уся територія замкового дитинця і другої лінії оборони отримала статус повністю відтвореної пам'ятки [11, с. 328].

Науковим підґрунтям для подальших реставраційних робіт повинні послужити планові археологічні дослідження, які охопили за останні 15 років більшість замків Західного Поділля, а саме Теребовлянський (1996–1997 рр. – Інститут «Укрзахідпроектреставрація», 2002 р. – Тернопільська обласна інспекція охорони пам'яток історії та культури, 2011 р. – ДП ОАСУ «Подільська археологія»), Тернопільський (2007 р. – ДП «ОАСУ Подільська археологія»), Язлівський (Львівський інститут «Укрзахідпроектреставрація»), Микулинський (1988 р. – Інститут суспільних наук АН УРСР, Збаразький (2004 р. – Львівський національний університет 1997 р. – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, Тернопільський обласний краєзнавчий музей, замок XVII ст. у с. Новосілка Заліщицького р-ну (2007 р. – Заліщицький краєзнавчий музей), замок XIV–XVII ст. у с. Нирків Заліщицького р-ну (2006, 2009 рр. – ДП ОАСУ «Подільська археологія»), замок XVII ст. в с. Касперівці Заліщицького р-ну (1991 р. – Заліщицький краєзнавчий музей), Скалатський замок XVII ст. (2007–2008 рр. – ДП ОАСУ «Подільська археологія») та ін. [8]. Всього на території Тернопільської області археологічними дослідженнями охоплено 9, розвідками 23 замки, що складає 30% від загальної кількості замків Тернопільщини.

Не дивлячись на позитивні зрушення, що відбулися у пам'ятко-охоронній діяльності стосовно замків Західного Поділля за останні двадцять років, потрібно відзначити, що прогресуюче руйнування цих пам'яток культурної спадщини цієї частини України значно випереджає реставраційні міроприємства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрушко І. Сучасний стан збереженості замків на Поділлі та проблеми їх реставрації // Фортифікація України: Матеріали міжнародної конференції з проблем охорони фортифікаційних споруд в Україні. – Кам'янець Подільський, 1993. – С. 46.
2. Бевз М. Історичні міста Галичини: проблеми вивчення і збереження // Записки наукового товариства ім. Шевченка. – 2001. – Т. 241. – С. 84-112.
3. Булик Н. Охорона археологічних пам'яток у Східній Галичині у XIX ст. // Археологічні дослідження Львівського університету. – 2006. – Вип. 9. – С. 58-66
4. Ляска В. Станіслав Кунасеви́ч і пам'ятко-охоронна справа у Львові (60–70-ті роки XIX ст.) // Археологічні дослідження Львівського університету. – 2010. – Вип. 10. – С. 188-203.
5. Петровський О. Проблеми збереження та використання замків Тернопілля: ретроспектива та сучасне вирішення. Матеріали науково-практичної конференції «Замки Тернопілля – невід'ємна складова історико-культурної спадщини України». – Збараж: Видання Національного заповідника «Замки Тернопілля», 2006. – С. 124–130
7. Сохацький М. Оборонні замки на Борщівщині (сучасний стан збереження та перспективи досліджень) // Літопис Борщівщини. Науково-краєзнавчий збірник. – Борщів, 1994. – Вип. 1. – С. 4-15.
8. Строчень Людмила. Археологічні дослідження замків Тернопілля // Волино-Подільські археологічні студії. – Випуск III. Пам'яті Ю.М. Малєєва (1941–2006)– Луцьк, 2012. – С. 192-196.
9. Терський С. В. Історія археології та історичного краєзнавства Волині. – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 380 с.
10. Федорів Т. Чортківський замок: роботи по консервації та спроби пристосування у XX столітті // Археологія & фортифікація Середнього Подністров'я. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції на честь 10-річчя створення відділу старожитностей Кам'янець-Подільського державного історичного музею-

- заповідника (Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник, 15–16 листопада 2011 р.). – Кам'янець-Подільський, 2011. – С. 106–111.
11. Чайка В. Збараський та інші пізньосередньовічні замки Тернопільщини як пам'ятко-охоронні об'єкти // Археологічні студії / Ін-тут археології НАНУ, Буков. центр археол. досл. при ЧДУ. – Вип. 4. – Чернівці, 2010. – С. 324–332.
12. Czolowski A., Janusz B. Przeszłość i zabytki Województwa Tarnopolskiego. – Tarnopol, 1926. – 199 s.
13. Guerguin B. Zamek Jazlowiecki. – Warszawa, 1967.
14. Wiadomości archeologiczne. – Т. 9. – Warszawa, 1929.
15. Zamorski B. Kronika pomorzańska według źródeł miejscowych opowiedziana. – Lwow, –1867. – 184 s.

Марта Каша

здобувач кафедри історії України
Національного університету
«Львівська політехніка»

ШЛЯХЕТСЬКІ ЗАМКИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВОЛИНИ У СВІТЛІ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розглянуто історію археологічного вивчення шляхетських замків Центральної Волині. Проаналізовано результати археологічних розкопок протягом XIX–XX ст. Констатовано недостатню увагу до збереження та вивчення пам'яток цього типу.

Ключові слова: замки, Центральна Волинь, археологічні дослідження, Дубно, Острог, Клевань, Олика.

Питання поширення, архітектури, військового та господарського значення шляхетських замків є важливою проблемою української медієвістики. Їх укріплення відігравали роль не лише центрів землеволодіння, але й становили основу оборонної інфраструктури землі. Ліквідація Речі Посполитої наприкінці XVIII ст. різко змінила ситуацію у землеволодінні, що призвело до поступового занепаду давніх шляхетських гнізд. Найбільш постраждали дерев'яні замки, від яких залишилися лише сліди земляних валів та ровів. У післявоєнні радянські часи шляхетські замки мало цікавили пам'ятко-охоронні органи. Тому рештки їх піддавались руйнації. Реставраційні ж міроприємства, якими опікувався на Волині Київський Науково-дослідний інститут історії містобудування та архітектури, стосувались, переважно, культових пам'яток.

В останні роки зростає зацікавлення цими оборонними об'єктами з боку представників різних підрозділів історичної науки. В актових джерелах вишукуються згадки про існування у тих чи інших населених пунктах замків, публікуються їх інвентарі, робиться спроба погрупувати їх за часом першої згадки тощо [3; 9; 12; 20; 21]. Однак вирішення багатьох питань, як от хронології існування укріплень та їх перебудов, площа дитинців, особливостей конструкції оборонних стін, система забудови та багато інших важливих характеристик залишаються поза межами інформаційних можливостей писемних документів. Тому для повноцінного висвітлення історії шляхетських замків необхідними є повномасштабні археологічні дослідження.

Протягом останніх ста з лишнім років історики, краєзнавці та археологи намагались каталогізувати замки та замчища Волині. Першими в цій справі були археологи XIX ст. Д.Я. Самоквасов та В.Б. Антонович [1]. В останні роки з'явилася низка праць істориків-архівістів, присвячена питанням з'ясування часу існування та належності замків, як центрів землеволодіння. З'явилися і праці, присвячені стану озброєності та, взагалі, обороноздатності шляхетських замків [4; 5; 10; 11].

До недавнього часу найповнішим зведенням даних про укріплені шляхетські двори була відома праця Р. Афтаназі [26]. Однак ми не знайдемо у цій роботі даних про середньовічні шляхетські замки, які на певному етапі опустіли і не переросли у XVIII ст. у значні резиденції. Це особливо помітно, коли порівняти дані Р. Афтаназі з картою В.Б. Антоновича.

До сьогодні, однак, більшість дослідників концентрує свою увагу на східно-волинських шляхетських замках, які особливо активно будувались на татарських шляхах протягом XV–XVII ст. [3–5; 9; 100]. Шляхетські замки Центральної Волині – так званого Волинського Опілля – серцевини давнього Волинського князівства поки ще не дочекались ретельного аналізу істориками-архівістами. Однак, вони в різний час піддавались археологічному обстеженню, а іноді й розкопкам.

Чи не першими археологічними дослідженнями волинських замків були розкопки київського дослідника А. Крушинського у замках Олика та Клевані, проведені у 1845 р. за завданням Київської археографічної комісії. У клеванській церкві ним тоді було розкрито гробовища князів Чорторійських [13, с. 21]. Обстежував давні замчища волинський краєзнавець Т.-Ю. Стецький. Зокрема ним було зафіксовано кам'яні рештки з гербом Пуцятів на замчищі в Тучині [30, с. 163–164].